

Eduard Vääri
(Tartu)

LENINGRADI FILOLOOGILISEST SEMINARIST 1948. A.

Soome-ugri keelte kateedri ajalooa on seotud üle neljakümne aasta tagasi toimunud sündmus, mis on tänastele teadmata. Et selle osalised on saavutanud ea, kus mälu enam kõike taastada ei suuda, on aeg sündmus kirjasõnas jäädvustada.

23. jaan. – 4. veebr. 1947. a. oli Leningradis toimunud soome-ugri keelte alane nõupidamine, millest võtsid osa ka mitmed Tartu teadlased, nagu J. V. Veski, P. Ariste, A. Kask, E. Laugaste, P. Palmeos, A. Univere, V. Ernits ja K. Aben. Konverentsi korraldajaks oli Leningradi Ülikooli soome-ugri keelte kateedri juhataja, NSV Liidu Teaduste Akadeemia kirjavahetajaliige Dmitri Bubrich (1890–1949), kes suhtus suure lugupidamisega meie teadlastesse. Ilmselt selle konverentsi positiivse mõju tõttu saadeti Leningradist kutse tulla filoloogilisele seminarile 1948. a. jaanuaris. Professor P. Ariste hoomas ilmselt, et seminar on mõeldud eeskätt noortele, mistõttu otsustati õppejõude mitte saata, kuigi oli talvine õppevaheaeg. Kutset otsustati aga kasutada ja saata Leningradi vanemate kursuste üliõpilasi. Väljavalituiks osutusid Mari Must, kes oli ülikooli lõpetamas ning olnud foneetikalaboratooriumi laborant, Astrid Villup kui P. Ariste juures foneetikakursuse edukalt lõpetanu, Kaja Kleis (hilisema nimega Kõrgesaar) kui ainuke vene keele valdaja (oli olnud hiljuti vangis ja seal õppinud) ja allakirjutanu.

Kateedrist ega ülikooli arhiivist pole õnnestunud leida andmeid lähetamise ega kulude kohta. Õnneks on säilinud kaks Kaja Kleisi kirja (15.01.1948 ja 19.01.1948) ja üks kaart (12.01.1948) Eeva Kurvele (hilisema nimega Ahven). E. Ahven lubas neid nüüd kasutada. Käesoleva kirjutise ettevalmistamisel pöördusin veel kõigi asjaosaliste poole palvega vormistada kirjalikult oma meenutused seminarist. Vastused saabusid järgmiselt: M. Must 4.07.1991, A. Viilup 18.08.1991 ja K. Kõrgesaar 29.08.1991. Kahjuks on vastustes vähe sellist, mida allakirjutanu ise ie mäleta. Kõigest kokku saab siiski sündmuse taastada enam-vähem tõepäraselt.

Leningradi sõideti Tapa kaudu kupeevagunis, kuivõrd komandeerimisraha oli piisavalt. Seminarist osavõtjad paigutati Teadlaste Maja mugavasse ühiselamusse Halturini t. 27. Kuulu järgi oli see Jussupovite endine loss. Seminar toimus 10.–30. jaanuarini Lenin-

gradi Ülikooli peaaegu täiesti kütmata ruumides 8–10 tundi päevas. Osavõtjaid oli enam-vähem kõikidest soome-ugri keelte õpetamis- ja uurimiskeskustest – kokku ligikaudu 30 inimest. Soome-ugri keelte kohta pidas loenguid professor Dmitri Bubrich. Tema loengute kohta mäletab A. Villup järgmist: “B. oli võibolla hea inimene, aga tema marristlikust vaimust kandud loengud ei meeldinud. Eriti häiris, et soome keelt, mida ta pidas oma erialaks, ta praktiliselt ei vullanud”. Tõe huvides tuleb lisada, et Bubrich kasutas oma uurimustes eeskujudena noorgrammatikute E. N. Setälä jt. teoseid, kusjuures rüütas oma teosed marristliku fraseoloogiaga. Just 1948. a. ilmus tema soome keele ajalooline foneetika, järgmisel aastal udmurdi ajalooline foneetika. Bubrichi marristlikke ilustusi ei peetud aga veendumusteks ning teda ründas äärmiselt ägedas toonis udmurdi keeleteadlane Vassili Ivanovitš Alatõrev. Saadud vapustuse tõttu Bubrich haigestus ja suri peatselt südamerabandusse. Meie seminarist arvates jäi Bubrichil tollal elada üks aasta ja kümme kuud. Foneetika loenguid luges ja seminare pidas germanist Lev Rafailovitš Zinder. Ta on kuulsaks saanud paljude foneetikaalaste uurimustega. 1960. a. ilmus tema üldfoneetika õpik kõrgkoolidele. Kuigi olime foneetika üldkursuse ülikoolis läbi õppinud, oli palju uut katsete osas. Meil oli suuri raskusi eriti seetõttu, et me ei saanud venekeelsetest foneetikaalastest terminitest aru. Zinder oli meiega äärmiselt kannatlik, ei ärritunud kunagi. Kõike püüdis ta praktikumides uuesti seletada, kuni saime käsitletavast aru. Tallinnast oli kursustel Tallinna Polütehnilise Instituudi inglise keele õppejõud Paul Vaarask. Ta oli umbes 50-aastane soliidne õppejõud, kes oskas hästi vene keelt ning aitas meid, kui olime eriti hädas. Meie õnnetuseks käis ta aga seminarides harva. Olgu siinkohal veel dokumenteeritud, et palju aastaid hiljem valmis P. Vaaraskil doktoriväitekiri inglise keele foneetika alalt. Selle kaitsmiseks Tbilisis vajab ta arvamusi ning neid kirjutasin ma vähemalt kaks. Filoloogiadoktori kraadi sai ta 1967. a. Kui aga seminarides muutus olukord segaseks meie rumaluse tõttu, olid M. Must ja A. Villup kärmed väitma, et professor Ariste seletas probleemi teisiti. Seegi väide ei viinud L. Zinderit segadusse.

Seminar kajastus ka Leningradi ajakirjanduses ja raadios, kus teatati muuhulgas, et osavõtjate hulgas on ka eesti teadlasi. Nii nimetati meid elus esimest korda. Meie rühma neljast osavõtjast saidki Mari Must, Astrid Villup ja allakirjutanu teadlasteks. Suursündmuseks oli veel see, et meid võttis vastu tolle aja kõige silmapaistvam keeleteadlane Ivan Ivanovitš Meštšaninov (1883–1967). Kaja Kleis on oma 19. jaanuari kirjas märkinud järgmist: “Täna käisime maailmakuulsa akadeemiku Мещанинов’i juures visiidil, mina kui seltskonna suuvooder praadisid lihtsalt omaenda rasvas. Ta on ikka väga kõrge isik (see, et meie pääsesime ta jutule, pandi ajalehte ja raadiosse) ja temale kõne pidamine oli kole asi.” Mešt-

šaninov oli väikesekasvuline hall läbinisti aristokraatlik isik, kelle kabinetki oli aristokraatlikult sisutatud revolutsioonielise mõõbliga. Meisse suhtus ta väga sõbralikult, soovis edu teaduslikuks tööks ja tutvumist ajaloolise Leningradiga. Meštšaninov oli 1930. aastast Leningradi Ülikooli professor, 1932. aastast NSV Liidu Teaduste Akadeemia liige. Tal on suuri teeneid urartu ja elami kiilkirjade uurimisel. Oma üldkeeleteadusalastes uurimustes kasutas ta Kaukaasia ja Kaug-Siberi keelte ainekku. Uuris keelte süntaktilist tüpoloogiat, rakendades N. J. Marri uue keeleõpetuse teoreetilisi lähtekohti. 1950. a. mais alanud "Pravda" mõttevahetuse käigus rünnati ägedalt ka Meštšaninovit ja tema juhivat Keele ja Mõtlemise Instituuti. Meštšaninov kaotas oma juhtivad kohad, Keele ja Mõtlemise Instituut aga likvideeriti ja selle asemele loodi Moskvasse Keeleteaduse Instituut. Kõige olulisem oli see, et keeleteaduse keskus õnnestus sellega viia Leningradist Moskvasse. Meštšaninov oli mõnda aega avalikkusest eemal ja tegi vaikselt teadustööd, 1960. a. paiku jõudsid trükikotta ja ilmusid tema tööd urartu keele grammatilisest ehitusest ja keelte laustestruktuuridest. Mari Musta mäletamist mööda pidanud Meštšaninov meile ka loengu.

Leningrad oli kõikide põhjarahvaste keelte ja materiaalse kultuuri uurimise keskus, mistõttu siin oli mitmekesist etnograafilist ainet. Seminarist osavõtjaile tutvustati seda põhjalikult, kusjuures oma mündi lisa asjaolu, et vaatajate hulgas olid manside ja hantide esindajad, kes avaldasid oma arvamust vaadeldava kohta. Meelde on jäänud, et üks teadustöötaja päris Hilda Moosbergi kohta teateid. Kui ütlesime, et ta on Tartu Riiliku Ülikooli ajalooõppejõud, imestasid nad väga ja hüüdsid: "Ah või Hilda on õppejõud!"

Seminaris võib lugeda igati õnnestunuks, sest süvendati ja täiendati nii foneetika- kui soome-ugri keelte alaseid teadmisi. Lisaks sellele sai harjutada vene keelt. Mõne aasta möödumisel vajasin saadud teadmisi väga, sest juba 1952. a. hakkasin keeleteaduse kursuse raamides tegema foneetika praktilisi tunde. Teoreetilist osa luges P. Ariste. Vene keelt vajasin aga praktilise eesti keele õpetamisel Arstiteaduskonna vene osakonna paljudele rühmadele.

Eeva Ahven on Akadeemilise Emakeele Seltsi 1948. a. aruandest leidnud, et varsti pärast seminarit on AES-i üliõpilaste keeleringi koosolekul Kaja Kleis pidanud ettekande teemal "Muljeid Leningradi filoloogilisest seminarist 10.–30. jaan. 1948".

Võiks veel lisada, et ilmad oli külmad, lõdisesime päevade kaupa jahedates ruumides ning haigestusime üksteise järel ja olime mitmed päevad raavikus. Igal õhtul olime mõnes muusikateatris ning kulusime enne seminarit lõppu raha. Et olime õigel ajal ostnud piletid üldvagunisse, saime siiski kuidagi koju, kuigi olime viimased päevad peaaegu söömata. Raske on kustutada mälestusi oma elu esimesest teaduslikust seminarist.

Эдуард Вяри
(Тарту)

**О ФИЛОЛОГИЧЕСКОМ СЕМИНАРЕ
В ЛЕНИНГРАДЕ В 1947 Г.**

Резюме

Автор рассказывает о том, как он и еще несколько студентов Тартуского университета участвовали на филологическом семинаре в Ленинграде в 1948 г. Слушали лекции Дмитрия Бубриха и Льва Зиндера, навестили Ивана Мещанинова. Автор считает эту поездку в Ленинград удачной.